

Algunes reflexions entorn dels noms dels peixos

Jordi Leonart

Conferència presentada a les sessions del Museu de Zoologia

novembre 1998

1.	Els registres del llenguatge en referència als noms dels peixos	1
1.1	Registre científic	1
1.2	Registre popular.....	2
1.3	Registre comercial o gastronòmic	3
1.4	Registre culte	3
1.5	Registre oficial	3
2.	Casos, exemples i problemes	4
2.1	Espècies sense problema.....	4
2.2	Sinonímies	4
2.3	Homonímies.....	5
2.4	Les espècies properes.....	6
2.5	Interferències entre llengües.....	6
2.6	Invençions	7
2.7	Espècies exòtiques.....	7
2.8	Error.....	8
3.	Un parell de casos significatius.....	8
4.	Conclusions	9
5.	Literatura citada o consultada.....	9

1. ELS REGISTRES DEL LLENGUATGE EN REFERÈNCIA ALS NOMS DELS PEIXOS

El vocabulari ictiològic, de fet com qualsevol altre vocabulari, presenta diferents nivells de discurs. En teoria això no hauria de ser problema, però a la pràctica sí que ho és. Per començar, el lector atent haurà trobat una possible inconsistència entre el títol i la primera frase: entre *peixos* i *ictiologia*. La ictiologia és l'estudi dels peixos, però, què són els peixos? D'acord amb la taxonomia els peixos no existeixen com a unitat taxonòmica, és un grup polifilètic. Però encara hi ha més, quan en un restaurant demanem un arròs de peix, és probable que ens el serveixin sense un sol bri de peix, això sí, amb crustacis, mol·luscs cefalòpodes i mol·luscs bivalvs. Un determinat registre de la llengua inclou dins dels peixos tota bèstia marina que tingui una certa grandària. Però tot plegat ho podem sistematitzar una mica més: podem considerar 5 registres o nivells diferents, cadascun dels quals té propietats singulars i el seu propi mètode de creació de nous mots i denominació de col·lectius.

1.1 Registre científic

La nomenclatura científica és un codi de comunicació internacional que d'una manera biunívoca relaciona un nom amb una espècie o grup.

Sovint la gent confon nom científic amb "nom llatí", no és exactament el mateix. El nom científic d'una espècie és un conjunt de dos mots (gènere i espècie) que usa el llatí com a referència i que té, des del seu inici amb Linné, la vocació d'universalitat. Els taxònoms estableixen els noms quan descriuen una nova espècie o n'estudien les descripcions i resolen les sinonímies

aparegudes a la literatura especialitzada. Cal dir que per qui no està immers en el món de la taxonomia és difícil de comprendre perquè es produeixen canvis de denominació d'algunes espècies.

La nomenclatura científica és jeràrquica, així, doncs, els noms col·lectius d'organismes s'apleguen en diferents categories: en ordre creixen gènere, família, ordre, classe i embrancament, amb la possibilitat d'encabir-hi tantes categories intermèdies com calgui.

En definitiva, la nomenclatura científica és eficient en denominar els organismes, no deixa lloc a confusió i és universal: gent de procedència i llengua distinta es pot comunicar el nom de les espècies d'una manera certa.

1.2 Registre popular.

No hi ha acord en la denominació d'aquest nivell. D'aquests noms hi ha qui en diu vulgars, vernacles, nacionals, tradicionals, locals, comuns, o populars. No vull entrar en aquesta discussió (que potser, al capdavall, és artificiosa). Jo en diré *noms populars* perquè és la que m'agrada més. Es tracta dels noms que la gent dóna als animals, incloent tots els dialectes d'una llengua.

Però cal matisar una mica. Per a mi no és un nom popular qualsevol nom que qualsevol persona atribueix a un organisme. Hi ha d'haver un nivell de competència, tant zoològica com lingüística. La persona ha de poder reconèixer l'animal, ha dominar la llengua i haver après la denominació d'altres persones igualment expertes en reconèixer els organismes i dominadors de la llengua, s'ha de tenir, en definitiva allò que s'anomena el *geni de la llengua*. Aleshores el mot, així compartit per la comunitat parlant, forma part del corpus lingüístic de tal comunitat.

Un darrer pas és recollir aquest mot i reconèixer-lo com a tal, per tal de posar-lo a l'abast dels qui no hi entenen tant de zoologia o que no dominen la llengua. Per això són els diccionaris i vocabularis especialitzats.

Els diccionaris, vocabularis i altres llibres especialitzats recullen noms populars de peixos, però quan examinem i comparem llistes de noms de peixos ens trobem amb diversos problemes:

- Hi ha moltes fonts que no fan més que copiar (i a cops malament) de fonts anteriors.
- Sovint les espècies no estan ben identificades o no ho estan en absolut
- Sovint no està identificada la localitat on s'ha recollit el nom
- De vegades el mot està mal transcrit

De fet podem dir que hi ha pocs treballs de camp que combinin llengua, geografia i taxonomia. D'altra banda hi ha molts treballs de recull de noms ja fets però no publicats.

El registre popular conté un bon nombre de noms col·lectius (sovint compartit amb el registre gastronòmic): peix d'escata, peix blau, peix blanc, marisc, bastina. Sovint aquests noms tenen límits incerts i borrosos.

Respecte la creació de noms, cal distingir molt bé el què és un nom popular del què és un nom inventat (tot i que estigui popularitzat). Un nom popular prové del filtrat que el poble fa del llenguatge, no se'n coneix l'autor perquè, de fet, no hi ha un autor individual, són les generacions de parlants que l'han anat transformant, potenciant o que l'han eliminat. Un nom inventat té un autor (encara que sigui anònim) i és producte d'un acte voluntari d'una persona (o un petit grup). La diferència rau en que, en el primer cas, el filtrat del mot s'ha fet d'acord

amb unes regles compartides per tots els parlants: les modificacions que no s'adeien amb la manera de funcionar de la llengua eren rebutjades. En el segon cas es poden obtenir mots contraris al geni de la llengua, que en condicions normals seria rebutjat o catalanitzat d'acord amb l'ús dels parlants i convertit a popular. Avui, però, amb la importància que han adquirit els mitjans de comunicació, un mal invent pot triomfar en una comunitat de parlants si se li dóna prou publicitat. I inventar és molt fàcil i tothom s'hi veu en cor.

1.3 Registre comercial o gastronòmic

De fet aquest registre és una variant (fins i tot gosaria dir una degradació) del nom popular. Sovint passa que a una espècie amb nom popular o oficial, se li atribueix un altre nom amb finalitat comercial o gastronòmica. Això pot ser degut a diverses causes:

- Ha entrat en l'àmbit gastronòmic a partir d'una altra llengua (sovint el francès) i n'ha adoptat el nom, independentment que existís un nom anterior (és el cas del *turbot*).
- De vegades, també, el nom existent (popular o oficial) no és prou comercial i hom se n'inventa un més agradable al possible client (*rosada*, *atún blanco*).
- Pot ser que el nom popular hagi quedat restringit a l'esfera professional, i que el comú de la gent, que generalment de peixos no hi entén gaire, usi un nom més "planer", sovint semblant al castellà (es el cas de la navalla o el besuc).
- Freqüentment, quan es tracta d'una espècie exòtica que es comercialitza congelada o filetejada (on hom no hi pot identificar l'espècie) s'apliquen noms d'espècies semblats (i més cares) del país, com és el cas dels "llenguados" congelats.
- Finalment de vegades fins i tot el nom comercial és una pura estafa (xanguet)

1.4 Registre culte

Entenc per nom culte aquell nom no científic que només és dit per certs especialistes, tot i que, de vegades, mitjançant publicacions pot passar a un domini més ample i àdhuc convertir-se en popular.

El nom culte és innecessari si existeix ja un nom popular per l'animal en qüestió, però per un o altre motiu, de vegades conviu amb ell i fins i tot s'hi pot imposar. Hi ha casos que el nom culte està motivat per la necessitat de denominar una espècie amb una precisió que el registre popular no té. Els noms cultes provenen del nom científic o de noms populars o oficials d'altres llengües adaptats al català.

1.5 Registre oficial

El nom oficial és tota una altra cosa. De fet constitueix el principal problema que té la nomenclatura dels animals. Primer caldria aclarir a què fa referència aquesta "oficialitat", a un país (nació, estat, regió, o el que vulgueu) o a una llengua. El nom oficial de vegades també s'anomena estàndard, i impròpiament qualsevol dels noms del que he presentat com popular.

El nom oficial actua com un nom científic dins de cada àmbit lingüístic, de manera que hi ha una relació biunívoca entre animal i mot dins de cadascuna de les tres llengües esmentades. Hi ha excepcions en el sentit que alguns animals no tenen denominació oficial en alguna d'aquestes tres llengües. De vegades passa, com es veurà més endavant, que no hi ha relació entre el nom oficial amb una llengua, i el mot amb el què coneixen l'animal els parlants d'aquesta llengua.

Es temptador associar l'adjectiu estàndard donat a aquest registre al de la llengua estàndard de la sociolingüística, y certament hi ha semblances entre els dos criteris.

Els problemes que generen els noms oficials són:

- Cal prioritzar un nom popular per "oficialitzar-lo", això vol dir, condemnar els altres a noms "secundaris".
- Quan un peix no té nom popular cal inventar-se'n un. Com s'ha de fer això?
- Pot ser que un peix tingui nom popular però no s'hagi detectat. Aleshores se n'inventa un que no fa més que introduir confusió.

Vegem tres casos de propostes i ús de noms oficials.

1. Els angloparlants són els pioners. Tenen pràcticament noms "anglesos" per totes les espècies, tots els altres (països o llengües) hi van a remolc. Òbviament la majoria de noms són inventats per algú.
2. En els seus catàlegs i fitxes, alguns organismes o comissions internacionals, com la FAO (Fisher & *al.*, 1987), la ICCAT (Miyake, 1990) o la Comissió Europea (Anònim, 1993) presenten per cada peix [A] un nom científic (amb les sinonímies quan convé), [B] noms oficials (que en diu noms "vernacles" o noms FAO) en anglès, francès i castellà (que són les llengües oficials de la FAO i la ICCAT), i [C] noms populars, que en diuen "locals" o "nacionals", i que fan referència a països, no a llengües.
3. A rel de la publicació de les fitxes del FROM (1985), que contenien alguns errors en els noms catalans, la Direcció General de Pesca Marítima (DGPM) de la Generalitat de Catalunya va encarregar al Termcat una proposta de noms oficials catalans per una llista d'espècies (Alegre et *al.*, 1992). Un dels objectius de la DGPM era unificar les denominacions piscícoles usades per les diferents llotges a efectes estadístics.

El fet que el nom oficial faci referència a països i no a llengües dóna lloc a situacions curioses.

Un altre causa per l'existència dels noms oficials és el tractament als diccionaris. La pregunta és, es defineix el peix a cada entrada d'un sinònim? o es remet a un sinònim on es defineix el peix? en aquest darrer cas hom assumeix que aquest darrer és el prioritari.

Per algun motiu que se m'escapa, el registre oficial no ha tingut interès en els noms col·lectius, per la qual cosa sovint pren els noms científics de famílies, ordres, etc.

2. CASOS, EXEMPLES I PROBLEMES

Tot seguit presentarem diversos casos de diferent nivell de conflicte en la relació entre els diferents registres de la nomenclatura dels peixos.

2.1 Espècies sense problema

Hi ha un mateix i únic nom per tota l'àrea lingüística. No hi ha cap problema de nomenclatura popular i el nom oficial pot ser el mateix. Dos dels casos més típics són el lluç i la sardina

2.2 Sinonímies

Sovint un peix rep diversos noms. Això, que no té cap mena de problema en el registre popular, però genera conflictes diversos de prioritació a l'hora d'oficialitzar-los. Cal

diferenciar entre els sinònims simpàtrics (que comparteixen localitat) i els geosinònims (noms diferents a diferents àrees o dialectes). Ens trobem diversos casos:

- Localismes. Geosinònims locals. La zona de la desembocadura de l'Ebre n'és molt rica: moixarra per orada, palaia per llenguado,
- Hi ha un geosinònim preponderant. Les espècies del gènere *Mullus* es coneixen a les Illes Balears, al País Valencià i al Principat, des del Barcelonès cap a garbí, com a moll, mentre que del Maresme a llevat (incloent-hi el Rosselló) s'anomena roger.
- Els geosinònims estan més o menys equilibrats en quant a extensió. Això es dona molt sovint entre Catalunya, País Valencià i les illes Balears. Són els casos de l'*Engraulis encrasicolus*, que rep el nom de seitó a Catalunya i d'aladroç al País Valencià i les illes Balears, i encara anxova (jo crec que d'una manera un xic impròpia) a la marina de l'Empordà; *Micromesistius poutassou*, que es coneix per maire a Catalunya i bacallaret al País Valencià. El xanguet és a Catalunya el que el jonquillo a Balears.
- Sinònims que coexisteixen en un mateix dialecte amb diferents nivells de preponderància. Maire, mare del lluç, lluç i tabanc per *Micromesistius poutassou*, llobarro, llop, llobina per *Dicentrarchus labrax*, rajada i escrita per diferents espècies de la família dels ràjids. Pedaç, puput i tacó per *Botus podas*. Tal vegada *Coris julis* és dels que en té més: senyoreta, donzella, guiula, juliola i julíbia. També *Chromis chromis*: castanyoleta, estudiant, moret, soldat i tuta.
- Les llengües extenses (castellà) donen noms diferents a les mateixes espècies: lampuga, dorado / espeton, barracuda /
- Hi ha casos on els geosinònims confonen perquè generen homònims dins del domini lingüístic: això passa, amb alguns noms lligats a la desembocadura de l'Ebre. Els parlants anomenen carpa a *Tinca tinca*, que tradicionalment a altres llocs es coneix com a tenca. I la carpa la desconeixen. Un cas més clar és el de diversos peixos plans a la zona de l'Ebre, amb les següents equivalències:

<u>Espècie</u>	<u>Zona de l'Ebre</u>	<u>Resta de Catalunya</u>
<i>Solea vulgaris</i>	palaia	llenguado
<i>Citharus linguatula</i>	peluda	palaia

- Finalment hi ha variants de pronúncia o de grafia del mateix nom: aurada, dorada, orada / forcadella, forcatella / sarg, sard / palaia, pelaia / llissa, llíssera / llamprea, llampresa / caçó, casso /.

2.3 Homonímies

La majoria d'homonímies no presenten cap problema d'interpretació perquè refereixen a organismes de grups distints. Molts peixos tenen nom d'ocell o mamífer i això no genera cap confusió (tord, guineu, llop)

No hi ha gaires homonímies que no vinguin de localismes (com s'ha dir abans). I quan això passa, normalment es disposa d'un bon nombre de sinònims que permeten evitar malentesos, heus aquí un parell d'exemples: guineu (i guilla) i dragó.

<i>Chimaera monstrosa</i>	guineu,	ullverd, caro
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu, guilla,	peix espasa
<i>Callionymus maculatus</i>	guineu,	pau, ferrapedres
<i>Callionymus lyra</i>	guineu,	guineu vermella, fardatxo, dragó
<i>Blennius pavo</i>	guilla,	gallerbó, bavosa paona, dormilega de cap roig
<i>Synodus saurus</i>	dragó,	peix de Sant Francesc, capsempe, saltamurades
<i>Trachinus draco</i>	dragó,	aranya blanca, aranya vera, espasenc
<i>Callionymus lyra</i>	dragó,	guineu, guineu vermella, fardatxo

Les homonímies afecten totes les llengües. Un cas molt sorprenent és el de Reinhardtius hippoglossoides, el famós halibut negre, en castellà fletan negro, protagonista, malgrat ell, de la guerra pesquera amb Canadà. El nom oficial anglès és Greenland halibut, però a Terranova, en diuen turbot.

2.4 Les espècies properes

A cavall entre el llenguatge popular i el culte hi ha el tema de les espècies semblants. Hi ha força grups d'espècies que són molt properes morfològicament. En alguns d'aquests casos el registre popular té problemes en diferenciar-les, i sovint s'adjectiven. Els adjectius populars són variats i diversos, els més freqüents fan referència al color, dibuix, textura o forma (roig, negre, galta roig, capnegre, tacat, d'ull gros, pintat, becut, empetxinat, ratllat, pigallat, morruda, d'escata), allà on es troba (de fonera, de fang, de roca, dels bruts, d'alga, d'arena, de clapissar, de penya), la qualitat de la carn o a alguna altra propietat més subtil (ver, bord, fotaire, cardaire, flassader)

Però altres vegades cal un invent, sovint de caire culte per tal de distingir-los (això també té relació amb la necessitat d'un nom oficial). Els noms cultes són generalment força evidents (ibèric, ocel-lat, acuelat, fals, sense escata, de quatre taques).

2.5 Interferències entre llengües

- Falsos amics. És una situació molt greu ja que s'aprecia una substitució del nom català pel corresponent nom castellà (convenientment catalanitzat). Potser el cas més clar és el que es presenta en el següent quadre:

Espècie	català	castellà mediterrani	castellà atlàntic
<i>Lepidorhombus boscii</i>	bruixa	bruja	gallo
<i>Zeus faber</i>	gall	gallo	pez de San Pedro

- Per la influència del castellà : el castellà interfereix fortament en la nomenclatura catalana dels peixos, com s'ha vist amb el cas de la bruixa i més avall s'explica en el cas de la bacora. Sembla que està entrant boqueró, per seitó o aladroc, i molts altres noms. Un altre cas d'aquest grup és el del *Gasterosteus aculeatus*. Això és un peix d'aigua dolça, molt utilitzat en estudis etològics. Això vol dir que hi ha força llibres de comportament animal que en parlen, i d'una manera gairebé sistemàtica en diuen espinós, jo crec que com a calc del castellà. En català aquest peixet té com a mínim dos noms populars: punxoset i sorellet,

que fan del tot innecessari el nom més freqüent. Com a nom comercial o gastronòmic popularitzat tenim els casos de *Pagellus bogaraveo* i el bivalv *Solen marginatus*, que els pescadors anomenen calet de la piga i mànec de ganivet i la gent no entesa en temes de mar besuc i navalla,

- Altres llengües poden contaminar el català, en particular el francès per via gastronòmica: l'espècie *Psetta maxima*, en català rèmol empexinat, es presenta sovint com *turbot*, nom francès i anglès de l'espècie.
- El català, com a llengua marinera i pescadora amb molta tradició ha també influït el castellà, que té un vocabulari ictiològic carregat de catalanismes: per exemple, *lampuga* (tenint el castellà d'Amèrica *dorado*),

2.6 Invencions

Ja s'ha comentat abans què representa una invenció. Hi ha noms inventats amb diverses motivacions.

- Necessitat de disposar d'un nom oficial. Aquest és el principal motiu d'invenció. Per exemple en Alegre & al., (1992) introdueix bruixa de quatre taques, per l'espècie *Lepidorhombus wiff-jagonis*, molt semblant a *L. boscii*, que es coneix com bruixa.
- Noms inventats per espècies importades. *Esox lucius*. Algú va tenir la mala fortuna d'inventar-se el nom de lluç de riu, quan no té absolutament res a veure amb el lluç. És molt més adequat el nom de lluci. Un cas semblant és el de *Lucioperca lucioperca*, que el DIEC accepta com percalluç, i que, en tot cas hauria de ser percalluci. Un altre cas força desgraciat és el de *Oncorhynchus mykiss*, en anglès *rainbow trout*, que algú va decidir traduir, calcant de la traducció castellana, truita arc iris. Posteriorment algú altre va voler catalanitzar el disbarat i en va fer un altre: truita arc de Sant Martí. Finalment una tercera persona va trobar el nom adequat: truita irisada.
- Noms que provenen del nom científic, com netastoma, de *Nettastoma melanorum*. Poden ser innecessaris perquè ja existeix un nom popular: com gambúsia, de *Gambusia affinis*, tenint menjamosquits, hipocamp, per les espècies del gènere *Hippocampus*, quan ja tenim cavall de mar.
- Alguns noms han estat inventats per motius comercials. Les espècies del gènere *Genipterus*, que es troben a l'hemisferi sud, eren conegudes en castellà per *congrío chileno*. Però aquest era un nom poc comercial per un peix força més bo que el congre, de manera que ajudats pel color de l'animal, algú va rebatejar amb gran èxit l'animal amb el nom de rosada.
- Altres noms són invencions purament i simple innecessaries. L'espècie *Parapristipoma octolineatum*, té una distribució que arriba just al sud del País Valencià. Algú es va inventar el nom de xerla, amb tant d'èxit que va ser recollit pel DIEC. Aquest nom no l'he trobat recollit a cap altre diccionari ni té cap relació amb els noms d'altres llengües, ni amb el nom científic. El problema és que probablement ja té un nom popular a Alacant, i aquest nom, pendent de confirmació, és saboner.

2.7 Espècies exòtiques

Sovint es demana que es doni un nom català per una espècie exòtica. Si té tradició no hi ha problema, però amb freqüència es tracta d'una espècie que apareix en un documental en

video, o un llibre (sobre la natura o gastronòmic). Sóc de la opinió que caldria posar el nom científic, que per això és, però malauradament a les fonts (sovint en anglès) només consta el nom oficial.

- Espècies exòtiques amb tradició i sense problemes: bacallà
- Espècies exòtiques amb tradició i algun problema: turbot, rèmol empexinat
- Espècies exòtiques sense tradició: el problema dels traductors responsables de llibres i de videos. Lumpo, *Sebastes marinus*,

2.8 Errors

Errors de transcripció: peix de Sant Franc, per peix de Sant Francesc. Rajada aspiada, per rajada jasiada al DIEC.

Errors d'ubicació geogràfica. Gibert (1913) publicà un llibret d'ictiologia on aplegava noms populars de diversos indrets, en particular de les goles de l'Ebre (que avui anomenem, d'una manera menys genuïna, delta de l'Ebre), Menorca, i la costa de llevant. Mai no ha quedat clar que és la costa de llevant, però de Catalunya estant hom suposa que és la marina del Maresme i de la Selva. Lozano Cabo (1963) feu un recull de nomenclatura i va tenir en compte el treball de Gibert, però transformant la *costa de llevant*, en el *levant español*, és a dir el País Valencià.

3. UN PARELL DE CASOS SIGNIFICATIUS

Ja s'ha comentat abastament el cas de *Xiphias gladius*. El nom català genuí és, creiem, emperador, mentre que peix espasa, sembla un nom importat (malgrat que des de fa força temps). En català es coneix per espasa o peix espasa una espècie de tauró de cua molt llarga (*Alopias vulpinus*) també anomenat guineu. En castellà es coneix tant per *pez espada*, a l'Atlàntic, com *emperador*, i també *aguja palà*, a Andalusia. Si mirem els noms oficials castellans, trobem *pez espada*, cap objecció. El problema és que s'ha donat el nom oficial *d'emperador* a una altra espècie: el *Luvarus imperialis*, espècie molt rara i de dubtós interès comercial. En català seguint el model anglès (*luvar*) i francès (*louvereau*), tots dos sense dubte provinents del gènere, creiem que s'ha de donar a aquesta espècie el nom de luvar, tot reservant emperador (ara a l'inrevés de com fan altres llengües) a *Xiphias gladius*.

	Català	Castellà oficial	Castellà mediterrani	Castellà atlàntic	Francès oficial	Anglès oficial
<i>Xiphias gladius</i>	emperador peix espasa	pez espada	emperador aguja palà	pez espada	espadon	swordfish
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu peix espasa					
<i>Luvarus imperialis</i>	luvar*	emperador			louvereau	luvar

* nom oficial "inventat" del nom científic com fan el francès i l'anglès

Thunnus alalunga és una espècie de tonyina que es destina bàsicament a conserva, diferent de la tonyina (*Thunnus thynnus*) que s'acostuma a consumir fresca i majoritàriament s'exporta al Japó. El nom català de *Thunnus alalunga* és bacora i el tradicional castellà *bonito del norte*. Degut precisament a que es tracta d'un peix comercial de molta importància, els conservers van veure en el nom de *bonito*, un significat negatiu pel que realment era una tonyina (el bonítol és força menys apreciat que la tonyina), de manera que van inventar el nom de *atun blanco* (probablement per relacionar-lo amb la tonyina, en castellà *atún rojo*). El nom oficial espanyol a la ICCAT és *atun blanco*, mentre que a la FAO apareix *bonito del*

norte. A les llaunes de conserva apareixen els dos (tot i que no hem trobat mai *atun blanco* sense indicar cap altre nom) amb l'agreujant que en francès apareix gairebé sempre com *thon blanc* (el nom francès és *germon*), i en anglès com *white tuna* (el nom oficial és *albacore*). No cal dir que en català han aparegut anuncis de conserva de tonyina blanca!

	català	castellà	francès	anglès
<i>Thunnus alalunga</i>	bacora	atun blanco bonito del norte	germon	albacore
<i>Thunnus albacares</i>		rabil	albacore	yellowfin tuna
<i>Thunnus alleteratus</i>		bacoreta	thonine	atlantic little tuna

Per acabar-ho d'embolicar, hi ha un conjunt de diverses espècies de tonyines tropicals que també se'n fan conserves, amb el nom castellà d'*atun claro*.

4. CONCLUSIONS

Crec que el punt central dels conflictes existents amb els noms dels peixos rau en l'ús dels anomenats noms oficials. És evitable passar per l'adreçador del nom oficial? El nom científic podria tenir el rol de nom oficial. Els noms científics no són tan impronunciables com es pretén. A més el nom científic es va crear justament per això, fer un vocabulari universal independent de les llengües i evitar sinonímies i homonímies. Però d'altra banda, gairebé totes les llengües de cultura (amb l'anglès al capdavant) creen i usen el nom oficial. Per aquesta banda, doncs sembla que no hi ha gaires opcions.

En quant el que he anomenat noms populars, el problema és més greu. No pas el problema de l'existència de sinonímies i àdhuc homonímies, ja que tothom es capaç de saber del que es parla si es donen prou pistes. El problema rau en la degradació del vocabulari dels peixos degut a influències foranes i a la ignorància del vocabulari propi. En un context social caracteritzat per un nivell força baix de competència zoològica, i també lingüística, ens trobem amb la paradoxa que una mentida prou divulgada es converteix en veritat. Això mena cap una qüestió clàssica: un mot incorrecte dit per la majoria de parlants, el converteix en correcte? en definitiva, qui fa la llengua?

5. LITERATURA CITADA O CONSULTADA

ALCOVER, J.M. i F.B. MOLL (i M. SANCHÍS GUARNER).- 1926-1969. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. 10 volums. Palma de Mallorca

ALEGRE, M., J. LLEONART I J. VENY.- 1992. *Espècies pesqueres d'interès comercial. Nomenclatura oficial catalana*. Generalitat de Catalunya. Dep. de Cultura. Dep. d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Institut d'Estudis Catalans. TERMCAT. Barcelona., 64 pp.

ANÒNIM.- 1993.- *Multilingual Illustrated Dictionary of Aquatic Animals and Plants*. Commission of European Communities. Fishing News Books, 518 pp.

DGEC. Vegeu Gran Enciclopèdia Catalana. Diccionari de la Llengua Catalana.

DIEC. Vegeu Institut d'Estudis Catalans. Diccionari de la Llengua Catalana.

FISHER, W., M.-L. BAUCHOT et M. SCHNEIDER.- 1987. *Fiches FAO d'identification des espèces pour les besoins de la pêche (Révision 1) Méditerranée et Mer Noire. Zone de Pêche 37*. Roma, FAO 2 vols: 1-761 i 172-1530.

- FROM.- 1985. *Catálogo de denominaciones de especies acuícolas españolas*. Secretaría General de Pesca Marítima. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- FROM.- 1986. *Catálogo de denominaciones de especies acuícolas foráneas*. Secretaría General de Pesca Marítima. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación.
- GIBERT, A.M.- 1913. *Fauna ictiològica de Catalunya*. Imp. J. Bartra Laborde. Barcelona, 96+XI pp.
- GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA.- 1982. *Diccionari de la Llengua Catalana*. 1679 pp.
- GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA.- 1990. *Història Natural dels Països Catalans. Volum 11. Peixos*. 487 pp.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.- 1995. *Diccionari de la Llengua Catalana*. Edicions 3 i 4, Edicions 62, Editorial Moll, Enciclopèdia Catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, Palma de Mallorca, València. 1908 pp.
- LLEONART, J. i A. RIBÓ.- 1986. *Els noms dels peixos i els mamífers marins als Països Catalans*. Informe pel projecte *Els noms dels Animals als Països Catalans*, treball finançat per una borsa de recerca de la Història Natural dels Països Catalans, de la Fundació Enciclopèdia Catalana. (mimeo)
- LOZANO CABO, F.- 1963. Nomenclatura ictiològica. Nombres científicos y vulgares de los peces españoles. *Inst. Esp. De Oceanogr.* 31: 271 pp.
- LUTHER, W. & FIEDLER, K.- 1968. *Peces y demás fauna marina de las costas del Mediterráneo*. Ed. Pulide, Barcelona, 374 pp. (Traducció de F. LOZANO CABO; per la nomenclatura catalana assistit per M. RUBIÓ, P. ARTÉ I M. DURAN).
- MIYAKE, M.- 1990. *Field Manual for statistics and sampling Atlantic tunas and tuna-like fishes*. 3rd Ed. International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas (ICCAT), Madrid, 184 pp.

PRESENTACIÓ

ELS REGISTRES DEL LLENGUATGE EN REFERÈNCIA ALS NOMS DELS PEIXOS

- 1 Científic**
- 2 Popular**
- 3 Comercial o gastronòmic**
- 4 Culte**
- 5 Oficial**

- Definició
- Formació de noms nous
- Noms col·lectius

CASOS, EXEMPLES I PROBLEMES

Espècies sense problema: lluç, sardina

Sinonímies

- **Localismes: geosinònims locals.**

[moixarra, orada] [palaia, llenguado]

- **Geosinònim preponderant.** [moll, roger]

- **Geosinònims "equilibrats"**

Engraulis encrasicolus:

seitó a Catalunya

aladroc al País Valencià i les illes Balears

anxova (impropi?) a la marina de l'Empordà

Micromesistius poutassou,

maire a Catalunya

bacallaret al País Valencià

Aphia minuta

xanguet a Catalunya

jonquillo a Balears.

- **Sinònims que coexisteixen**

– *Micromesistius poutassou:* maire, mare del lluç, lluç a i tabanc

– *Dicentrarchus labrax* llobarro, llop, llobina

– diferents espècies de la família dels ràjids: rajada i escrita

– *Bothus podas:* pedaç, puput i tacó

– *Coris julis:* senyoreta, donzella, guiula, juliola i julíbia.

– *Chromis chromis:* castanyoleta, estudiant, moret, soldat i tuta.

- **Sinonímies en llengües molt extenses (com el castellà)**

[lampuga, dorado] [espetón, barracuda]

- **Geosinònims que generen homònims dins del domini lingüístic:**

Tinca tinca / carpa, tenca /

<u>Espècie</u>	<u>Zona de l'Ebre</u>	<u>Resta de Catalunya</u>
<i>Solea vulgaris</i>	palaia	llenguado
<i>Citharus linguatula</i>	peluda	palaia

- **Sinònims de diferent registre.**

Gasterosteus aculeatus: espinós, punxoset i sorellet,

Pagellus bogaraveo: calet de la piga, besuc

Solen marginatus: mànec de ganivet, canyut, navalla

Cas de les garotes

- **Variants de pronúncia o de grafia:** aurada, dorada, orada / forcadella, forcatella / sarg, sard / palaia, pelaia / llissa, llíssera / llamprea, llampresa / caçó, casso / cèrvia, sèrvia, círvia, sírvia /

Homonímies

Grups distints: cap problema (tord, guineu, llop)

Normalment es disposa de sinònims que permeten evitar la confusió:

Guineu i Guilla

<i>Chimaera monstrosa</i>	guineu,	ullverd, caro
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu, guilla,	peix espasa
<i>Callionymus maculatus</i>	guineu,	pau, ferrapedres
<i>Callionymus lyra</i>	guineu,	guineu vermella, fardatxo, dragó
<i>Blennius pavo</i>	guilla,	gallerbó, bavosa paona,

Dragó

<i>Synodus saurus</i>	dragó,	peix de Sant Francesc, quetsémper, saltamurades
<i>Trachinus draco</i>	dragó,	aranya blanca, aranya vera, espasenc
<i>Callionymus lyra</i>	dragó,	guineu, guineu vermella, fardatxo

El cas de l'**halibut negre**

<i>Reinhardtius hippoglossoides</i>	cat:	halibut negre,
	cast:	fletan negro,
	angl:	Greenland halibut,
	a Terranova:	turbot.

Les espècies properes

Adjectivació

- Els adjectius populars:

– morfologia

color	dibuix	textura	forma
roig	tacat	becut	d'ull gros
negre	empetxinat	morruda	serpeté
galta roig	ratllat	d'escata	
capnegre	pigallat		
pintat			

– lloc on es troba:

de fonera
de roca
de fang
dels bruts
d'alga
d'arena
de penya
de clapissar

– la qualitat de la carn o a alguna altra propietat més subtil:

ver
bord
fotaire
cardaire
flassader

- Adjectius cultes o inventats:

ibèric
ocel·lat
acuelat
fals
sense escata
cuafí
de quatre taques

L'ús de sinònims per espècies properes

rajada-escrita

blènids: dormilega, futarra, rabosa, bavosa

llampuga-aurat (però llampuga borda)

peixos plans: palaia, peluda, serrandell

Rhinobatos: guitarra, guitarró

Squatina: àngel, angelot

Interferències entre llengües

- **Falsos amics.**

Espècie	català	castellà mediterrani	castellà atlàntic
<i>Lepidorhombus boscii</i>	bruixa	bruja	gallo
<i>Zeus faber</i>	gall	gallo	pez de San Pedro

- **Influència del castellà :**

Cas del *boqueró*

Cas de la bacora.

	català	castellà	francès	anglès
<i>Thunnus alalunga</i>	bacora	atun blanco bonito del norte	germon	albacore
<i>Thunnus albacares</i>		rabil	albacore	yellowfin tuna
<i>Thunnus alleteratus</i>		bacoreta	thonine	atlantic little tuna

Cas de l'emperador

	Català	Castellà oficial	Castellà mediterrani	Castellà atlàntic	Francès oficial	Anglès oficial
<i>Xiphias gladius</i>	emperador peix espasa	pez espada	emperador aguja palà	pez espada	espadon	swordfish
<i>Alopias vulpinus</i>	guineu peix espasa	zorro			renard	thresher shark
<i>Luvarus imperialis</i>	luvar (emperador)	emperador			louvereau	luvar

- **Influència d'altres llengües** *Psetta maxima*, rèmol empetxinat, *turbot*
- **Influència del català** *lampuga* (amb el castellà d'Amèrica *dorado*)

Formació de noms

- Necessitat de disposar d'un nom oficial. bruixa de quatre taques
- Noms inventats per espècies importades. *Esox lucius* ("lluç de riu", lluci). *Lucioperca lucioperca* ("percalluç", percalluci) *Oncorhynchus mykiss* ("truita arc iris", "truita arc de Sant Martí", truita irisada).
- Cultismes (necessaris o no) que provenen del nom científic, com netastoma. gambúsia, hipocamp, gimnot, rutil.
- Motius comercials. Rosada
- Innecessaries. *Parapristipoma octolineatum*, "xerla", saboner
- Espècies exòtiques.
 - Espècies exòtiques amb tradició i sense problemes: bacallà
 - Espècies exòtiques sense tradició: el problema dels traductors responsables de llibres i de vídeos. *Cyclopterus lumpus*, *Sebastes marinus*

Errors

- Errors de transcripció: peix de Sant Franc. rajada aspiada,
- Errors d'ubicació geogràfica. Cas de Gibert (1913) i Lozano Cabo (1963)

Reflexions finals

- **Degradació del vocabulari popular dels peixos**
 - Influències foranes
 - Ignorància del vocabulari propi
- **És inevitable passar per l'adreçador del nom oficial?**
 - Per què hem de posar noms oficials a allò que el poble no ha tingut necessitat d'anomenar si ja comptem amb el nom científic?
 - Costum d'altres llengües
- **Si hem d'inventar-nos un nom cal tenir sentit comú i evitar introduir més confusió. Millor que quedi un senyal que es tracta d'un nom artificial i no intentar disfressar-lo de nom popular.**
- **Quin criteri s'ha de fer servir per triar un nom oficial entre sinònims equivalents?**

Un mot incorrecte dit per la majoria de parlants, el converteix en correcte?

O ...

Una mentida prou divulgada es converteix en veritat?